

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин ажаруга алганы омордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүнин тӱзӱгӱзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа кӱргӱни шок-табаруларга экелгенин ажаруга алып, онон улам кижиликтин агару кӱүн-табын ачындырат. Улуста ачык сӱстин жайымы болотон ло жедикпес-тутактан ла коркорынан жайым жадын-жӱрӱмди тӱзӱгӱни улустын ичкери жӱткимели деп жарлалган; кижинин тапэриги жасактын жагыла кыйалтазы жогынан корулалары ажаруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижинин кӱмӱ базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын ӱзӱмин жӱмӱӱрин ажаруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин тӱс тап-эригине бӱдӱмжизин жӱмӱгӱнин ажаруга алып, ӱзеери кажы ла кижинин кижилик кӱӱндӱ байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктӱ болорын ажаруга алып, жайым айалгада социальный ичкери ӱзӱмди ле жадын-жӱрӱмнин айалгазын ондолторын жӱмӱӱр деп шӱӱлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла ӱмӱ-жӱмӱ иштеери деп молжонгонын ажаруга алып, жӱмӱлтӱболуш ажыра текши тоомжыга ла кижинин тап-эриктерин ле тӱс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорын ажаруга алганы, бу молжуну жӱрӱмде толо бӱдӱреринде сӱрекей жаан учурлу болгонын база ажаруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тапэриктеринин чындык Текши Декларациязын жӱрӱмге кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бӱдӱрерге текши калыктар, ороондор жилбиркеп жӱткиир учурлу. Кажы ла кижинин, онойдо ок общественнын кажы ла органы чындык, жӱрӱмдик Декларацияны ажаруга алып, ӱредӱнин ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жӱмӱжӱрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорунун калыктары ортодо, онойдо ок омордын юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жӱрӱмде кийдирерин жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктӱ туулат. Омор санааукаалу ла чек кӱӱн-тапту болуп бӱткен ле бой-бойын карындаш кирези кӱрӱр лӱ жӱрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бӱдӱминин ӱни, бӱдӱми, тили, жагдаган жагы, политикалык эмезе ӱскӱ кӱрӱми, угы-тӱзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого ӱзеери кижинин журтап жаткан жеринен камааны жогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин жаткан жери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (жеринде) суверенитетинде кандый бир туудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижы жадын-жүрүмге, жайымга ла танынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де жалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүми жарадылбай жат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурин, тоомжызын түжүрип турган кижы күүни жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижы, кайда да жүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус жасактын алдында теп-тен, кандый ла ылгаш жогынан жасактын тен-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижы ого Конституцияла эмезе жасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктерин жедимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сүрерге жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижы онын тап-эриктерин ле молжуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-жарык айалгада көрүлзин ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижы шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол ойдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын танынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-журтына, корреспонденциязынын жажыдына эмезе онын ады-жолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижы ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижы кажы ла ороон кеминде жайым јүрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.
2. Кажы ла кижы кандый ла орооннон јүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижы истежүден улам өскө ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижы гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижинин гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга јарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине јеткен эр ле эпши улус угы-төзинен эмезе јандаган јанынан камааны јогынан айыл-јурт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылуртты төзөөр, јуртаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-јурт төзөп јаткан эки јаны экүлези јайым ла эптү-јөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын јанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижы алкы-јөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнин де алкы-јөөжөзин тууразынан келип айрыырга јарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы јайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай јанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай јанын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын јанын јайым јандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо јандаары база кирет. Кудайлык чүм-јан јанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында јайым көрүмдү ле оны јайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен јайым тудунар ла государствонын гран-кыйузынан камааны јогынан јетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижы амыр-энчү јуундарга ла ассоциацияларга кирер јайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы јок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижы ороонды башкараарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижы бойынын ороонунда госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.
3. Башкарунын жаңынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап аңылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижы ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ жогунан тен-тай иш учун тен-тай ишжалду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижы жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын илбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош ойгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижы жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижы тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогунан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жаңдары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.

3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижичи обществонын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.
2. Кажы ла кижичи онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлик жылбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижичи обществонын алдында молжу. Шак ла мында кижинин толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.
2. Кажы ла кижичи бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу.Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык обществонын текши некеלתезин, ээжизин буспас учурлу.
3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
